

ŽEMAIČIŲ LITERATŪROS SAVITUMAS

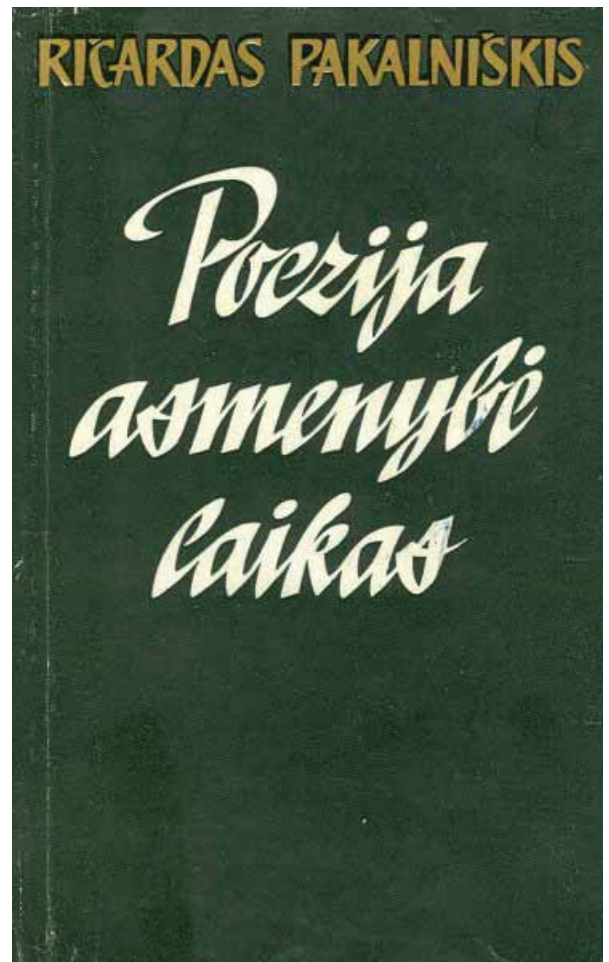
STASĮ ANGLICKĮ RIČARDAS PAKALNIŠKIS
KALBINO, TEKSTĄ IŠŠIFRAVO 1990 M. RUGSĖJO 7 D.
SPAUDAI 2010 M. PARENGĖ LORETA
SUNGAILIENĖ

R. P.: 1947 metais „Aiduose“ K. P. sako, kad jam sunku apibūdinti žemaičių kūrybą, bet, žiūrėdamas į Telesforo Valiaus, Viktoro Petravičiaus, Pauliaus Augiaus-Augustinavičiaus dailės darbus ir kai skaitęs tokius poetus kaip Vytautas Mačernis, Stasys Anglickis, Stasys Santvaras, visada jaučiąs juos jungiantį bendrumą, kuris kyla ne iš tarpusavio giminytės ar bičiulytės, o iš pačios žemaičių tarmės, žemaičių sielos gelmės – lėtos, ramios, linkusios į susimąstymą, pakėlusios baises istorijos tragizmą ir tiek svetimųjų įtakų.

S. A. Pirmiausia prisiminkime laiką – 1946-iejį. Ir vietą – Vokietijoje. Štai kas čia yra. Emigrantai... Kazio Bradūno, Henriko Nagio, Alfonso Nykos-Niliūno karta dar prisiminė ne taip seniai pasirodžiusią „Žemaičių“ antologiją ir tebegyveno mąstydami apie Aglickio pasisakymą apie žemaičių savitumą, apie jų bruožus; tai mano minčių atspindys ar tęsinys. Tokia mintis buvo gyva, paimta iš paties gyvenimo. Ir po dešimties metų rašytojai išgyveno tą patį. Gal čia rašo Bradūnas ar Nagys?

R. P.: Žodžiu, Anglickis čia yra tarp Mačernio ir Santvaro; o visi trys atstovauja žemaičių poezijos charakteringam bruožiui.

S. A.: Tai natūrali pastaba. Matai, kas atsitiko, kai anie emigravo, o toks Anglickis pasiliko: Kostas Korsakas ir kiti partiniai turėjo uždavinį nušalinti jį. O čia einama prieš tokią pažiūrą. Ir dabar iš literatūros kritikų ir šiaip iš visuomenės daug kas bijo Anglickį minėti arba jį žemina. [...] Va! Mes muškim jį, niekinkim jį. Jei ką iš jo darbų ir atspausdina, tai čia š..., o ne literatūros kūrinys ir t. t. Aš per tą laikotarpį tokių scenų esu tūkstančius matęs.

Ričardo Pakalniškio knygos „Poezija, asmenybė, laikas: Justino Marcinkevičiaus kūryba“ (Vilnius: Vaga, 1969) viršelis

R. P.: Gal pašiepdavo, kad Jūs iš provincijos?

S. A.: Ne dėl to, ne! Dabar situacija pasikeitė. Jie patys krizę išgyvena, bet kas atlygins Aglickiui už tai, kiek jis yra dėl to iškentėjęs ir netekęs? Literatūros vardas ir dar dabar neįsitvirtinęs mūsų literatūroj. [...]

R. P.: Ką dar galėtumėt pridurti dėl žemaičių savitumo? Kokios to savitumo perspektyvos?

S. A. Manau, kad tema dar nėra išsamiai išnagrinėta. Tai turėtų panagrinėti literatūros kritikai. Ir dabar aš laikaisi tos pačios nuomonės. Man atrodo, kad rašytojo kilmė ir landšaftas – pagrindiniai tautos bruožai. Jie būtinai atsispindi, stiliuje, pasaulėjautoje. Aš tai sakau ne vien remdamasis savo supratimu. Čia aš šiek tiek pritaikiau iš vokiečių literatūros. Nelabai beatsimenu pavardę, rodos, Adleris, garsus vokiečių profesorius, apie tai yra kalbėjęs. Buvo atvažiuavęs, skaitė studentams paskaitas. Jis parašė plačiai žinomą vokiečių literatūros istoriją. Vokiečių literatūroje jis į atskiras grupes suskirstė skirtinguose landšaftuose gyvenančius rašyto-

(Nukelta į 26 p.)

(Atkelta iš 25 p.)

tojus; kiekvienas su savo stilium: Austrijos, Bavarijos, Tiuringijos, Prūsijos rašytojai. Aš taip pat stengiausi pabrėžti žemaičių bruožus, iškėliau artumą jūrai (pavyzdžiui, leva Simonaitytė, Vydūnas, Nelė Mazalaitė). Jūros artumas žemaičių kūryboje jaučiamas net tada, kai apie jūrą nekalbama. Paskui susikaupimas, gyvenimo tragizmo pajautimas. Tų bruožų galima rasti ir daugiau.

R. P.: Ar visa tai ateities literatūroje neišsitrins, ar tos savybės neišnyks?

S. A.: Ne, iš žemaičių dūšios to neišrausi. Tas jų bruožas tęsis ir po šimto metų. Ir mūsų vaikai skirsis nuo aukštaičių, suvalkiečių. Tiesa, Suvalkų kraštas – tie patys žemaičiai. Suvalkiečiai – iš kur jie atsirado? Per Nemuną nuo baudžios į Suvalkiją bėgdavo žemaičiai. Daugelis jų – tai pabėgėliai žemaičiai, žemaičių kazokai. Ir jų pavardės – Žemaitis, Žemaitaitis. Jie pavardes pakeisdavo, kad jų ponas nesurastų. Toks procesas daugiausia vyko XVI–XVII amžiuje.

R. P.: Kokiais šaltiniais remiatės?

S. A.: Iš tautosakos. Istorijos tada niekas nerašė.

Tai – gyvasis tautos gyvenimas. Čia reikia drįsti pačiam išvadas padaryti. Vieną dainą aš atsimenu (dainuoja žemaitiškai – R. P. pastaba):

„Mes trīs brolelė
Žemaičiu kazokelė
Dėina geriam uliavuojam,
Nakti einam, mondravuojem...“

Tai kas tie „žemaičių kazokai“? Tai suvalkiečiai – taip jie buvo vadinami. Tai ot ten yra žemaičių kazokai. Žinoma, galėjo būti daug išimčių. Ten privažiavo nemažai vokiečių, įsisteigė vokiečių bankai, kurie davė pinigų vokiečiams, norėjusiems ten nusipirkti žemės. Tokių pirkėjų atsirado nemažai. Pas vieną tokį pirkėją aš esu gyvenęs – pas Ničą, netoli Marijampolės. Ta tema man artima. Na, o kodėl dzūkai nuo Alytaus nepatraukė per Nemuną į Suvalkiją? Galvojau ir apie tai. Vėliau (tai sužinojau pokario metais) iš įvairių Lietuvos vietų rinko žmones ir siuntė į ištuštėjusį Klaipėdos kraštą. 1947 metais tai aš pats patyriau, nes norėjo į Klaipėdos kraštą iškelti mano ūkvedžio Foko šeimą. Aš ėjau pas valdžią aiškinti, kad Fokas nenori ten važiuoti, ir jo nejudinkit. Taip jo ir neišvežė. Bet tai rodo, kad toks reiškinys buvo. Vieną dzūką, pagėbusį iš Klaipėdos krašto, aš sutikau – iš jo pirkau pieno separatorių. Sakau, kodėl jūs, dzūkai, bėgat iš pajūrio? Sako, kad ten dzūkamas kojos sutinsta. Vargšai, pratę ant smėlio vaikšti-

ŽEMAIČIAI ŽURNALISTAI, RAŠYTOJAI

Iš kairės: žurnalistas, rašytojas, publicistas Ignas Pikturna (1924–2004), poetas, žurnalistas Stasys Jonauskas (nuotraukos iš RKIC archyvo); žurnalistas, rašytojas Stasys Kašauskas. Danutės Mukienės nuotrauka

ŽEMAIČIAI ŽURNALISTAI, RAŠYTOJAI

Žurnalistas, fotografas Apolinaras Juodpusis

nėti, kur sausa, o ten visai kitas oras, drėgna, marios, potvyniai. Tai ot ir į Suvalkų kraštą dzūkai nesikėlė. Tai reiktų patyrinti. Tai pagrįsta tiesiog fiziologiškai.

R. P.: O koks suvalkų rašytojas turi žemaitiškos dvasios? Ar jų literatūroj yra žemaičių atspindžių?

S. A.: Vincas Kudirka. Rašė gyvenimiškai, tikrai, realistiškai, pragmatiškai. Kudirka labai tinka žemaičiams. Vincas Mykolaitis-Putinas yra labai paveiktas simbolizmo; jis daugiau prie Nemuno, gal jis ir dzūko ypatybių turi, bet negalėtume nuneigti ir žemaitiškųjų jo kūrybos bruožų. Arba Jonas Jablonskis. Vienu žodžiu, suvalkiečiai žemaičių nesikrato.

R. P.: O Bradūnas? Jis martinaitiškas...

S. A.: Ir Bradūnas... Taip išeina, kad žemaičiai ir sudaro visos Lietuvos literatūros pagrindą. Mūsų literatūrinė kalba laikoma tik aukštaičių kalba. Man atrodo, kad tai yra istorinis nesupratimas.

R. P.: O Kristijonas Donelaitis?

S. A.: Donelaitis taip pat kalba taip, kaip suvalkiečiai. Iš ten ir pirmą lietuvišką gramatiką. Ar ne Augustas Šleicheris pradėjo ieškoti, kur Lietuvoj yra *Hoch Litauische*? Taip ir atsirado lietuvių gramatikoj aukštaičių terminas. Tuo tarpu Lietuvoj aukštaičiai visai ką kitą

(Nukelta į 28 p.)

Žurnalistė, radijo laidų vedėja Jūratė Grabytė

Žurnalistas Adolfas Bernotas

Žurnalistas, dailininkas, keliautojas Alfonsas Čepauskas.
Loretos Sungailienės nuotrauka

(Atkelta iš 29 p.)

reiškia negu Vokietijoje.

R. P.: Anksčiau užsiminėme apie Mačernį. Man būtų įdomu patirti, ką jūs labiau vertinate jo kūryboje – sonetus ar vizijas? Ilgas eiles ar kanonišką formą?

S. A.: Nenorėčiau spręsti. Mačernį tik vieną kartą esu skaitęs – kai jo knyga išėjo. Reiktų plačiau panagrinėti.

R. P.: O koks įspūdis? Ant ko Mačernis stovi?

S. A.: Reiktų pripažinti ir jo sonetus, ir vizijas.

R. P.: Sakykit, ar teko girdėti apie žemaičių sukilėlių vadą Antaną Vaišvilą, veikusį apie Plungę? Yra Stasės Vaineikienės apysaka „Vaišvila“ (išleista 1938 metais). Ar apie jį kas nors yra pasakojęs jums?

S. A.: Žemaičių atamanai – Blinda, Raginis. Tarpukario metais iškilo Rickus ir Kazlauskas.

R. P.: Papasakokit apie juos.

S. A. Kai aš augau, daug buvo kalba apie Raginį. Kaip važiuojęs, kaip jį norėję suimti, šaudę. Atrodo, jis veikė maždaug 1830 metais.

R. P.: Ar jis buvo razbaininkas?

S. A. Turėdavo bandą (gaują – red. p.), pasirodavo dvaruose, klebonijose, kai kada iš turtingesnių atimdavo pinigus, keliuose kai kada žmones apipurtydavo... O šiek tiek vėliau apie Luokę siautėjo Blinda. Jį Luokėje suėmė valstiečiai. Žemaičiai turi tradiciją: kai pavojus, jiems reikalingas vadas. Tiek kai prieš kryžiuočius kovojo, tiek ir kitais kartais. Užslėptą tokią gyslelę žemaičiai visada turėjo. Jei kas dabar šauktų žemaičius rinktis ir ginti kraštą, atsirastų keli tūkstančiai... Tarpukario metais apie Šatriją iškilo Rickus. Atrodo, turiu jo fotografiją. Jis turėjo daug nuotykių. Persirengęs pasirodavo Telšiuose. Paskui pabėgdavo. Aš pats Telšiuose, skelbimų lentoje, kai buvau mokinys, mačiau jo nuotrauką. Jo galva buvo įvertinta 1 000 litų. Jį norėjo pagauti ties Pavandene. Jis pasislėpė daržinėje ant vartų, kur pašaras sudėtas. Kai vienas iš ieškančiųjų užlipo ir, norėdamas patikrinti, iškišo galvą, Rickus pataikė jam į galvą, nušovė, persirengė nušauto kareivio drabužiais, įsimaišė tarp tų, kurie ieškojo, ir nesunkiai pabėgo.

R. P.: O Kazlauskas?

S. A.: O Kazlauskas veikė šiek tiek vėliau. Kai pabėgo iš Šiaulių kalėjimo.

R. P.: Gal tekdavo bendrauti su Sofija Kymantaite-Čiurlioniene?

S. A.: Kai buvau studentas, Čiurlionienė universitete dėstė lietuvių kalbą, bet su ja susipažinau tik kai pradėjom organizuoti almanachą „Žemaičiai“. Ji dėstė tiems, kurie nemokėjo lietuvių kalbos.

R. P.: Kokį įspūdį ji jums darė kaip rašytoja?

S. A.: Ji nenorėjo antologijai „Žemaičiai“ rašyti savo biografijos, pasisakymo. Įdėjom jos laišką.

R. P.: Kaip ji į tai reagavo?

S. A.: Ji sutiko su tuo.

R. P.: O vėliau?

S. A.: Nebesusitikdavau.

R. P.: O po karo suvažiavimuose?

S. A.: Ji buvo jau sena, mažai kur dalyvaudavo, o aš smarkiai nušalintas. Nebesusitikdavom.